

Edward Bresa

NAZWISKA POMORSKIE POCHODZĄCE OD DIALEKTYZMÓW LEKSYKALNYCH

Truizmem jest twierdzenie, że w nazwach własnych utrwalone zostały regionalne formy językowe zarówno fonetyczne jak i morfologiczne, a przede wszystkim leksykalne. Z faktu tego zdaje sobie sprawę każdy onomasta i każdy językoznawca. Wyrazem tego są osobne rozdziały czy akapity w regionalnych pracach toponimicznych, gdzie omawia się dialektalne zjawiska językowe w systemowych działach języka: fonetyce, słowotwórstwie, fleksji i leksyce. Podobnej praktyki nie udało mi się dotychczas stwierdzić w regionalnych pracach antroponimicznych¹. A tymczasem zjawiska gwarowe, właściwe jakiemuś regionowi, ujawniają się w równym stopniu w nazwach osobowych i w nazwach miejscowych, zwłaszcza jeśli opracowuje się historyczne nazwiska, będące bardzo często przezwiskami opartymi na codziennym słownictwie ludności wiejskiej lub miejskiej.

W niniejszym artykule pragnę przedstawić te wybrane nazwiska pomorskie, w których tkwią leksykalne dialektyzmy kaszubskie bądź kocięwskie. Całościowe wyczerpanie zagadnienia jest niemożliwe, choćby ze względu na dopuszczalną objętość zgłoszonego artykułu; nadto nie rozporządzam jeszcze kompletnym, odpowiednio ułożonym materiałem antroponimicznym z Pomorza. Na ostateczne, wyczerpujące opracowanie problemu trzeba będzie zatem poczekać.

W swoich dotychczasowych badaniach antroponimicznych kilka takich nazwisk już opracowałem. Tutaj je tylko pokrótce przypomnę. W

¹ Por. np. J. B u b a k, *Nazwiska ludności dawnego starostwa nowotar-skiego*, cz. 1-2, Wrocław 1970-1971; J. M a c z y Ń s k i, *Nazwiska Łódzian (XV-XIX wiek)*, Łódź 1970.

pracy o przydomkach szlachty pomorskiej² przedstawiłem antroponimy: *Buohan* : ap. *bucha* 'pycha' Sych I 84, *Bukwitka* : ap. *bukwita* 'gryka' Sych I 87, *AJK III 116*, *Knyps* : ap. *knyps* 'malec, wyrostek', *Nagaoz* : ap. *nagaoz* 'człowiek biedny, ubogi', *Piegaos* : ap. *piegaos* 'piegus', *Saren* : ap. *saren* 'samiec sarny', *Srocznik* : ap. *srocznik* 'ten, co łąpie sroki', *Zmuda* : ap. *zmuda* 'gadula' Sych VI 241; nadto *Karkosza* : ap. *karkosza* uznany za dialektyzm południowopolski Sł II 73, *Pietuoh* bądź *Piotuoh* : ap. *pietuoh* 'kogut' jako dialektyzm wschodniosłowiański. W innym artykule³ znalazły się: *Labuda*, starsze *Libuda* lub *Lubuda* : ap. *lěbi* bądź *lubi* 'nadmiernie wysoki, słabowity, wątlwy, delikatny' Sych II 340, Sł IV 221, *Ramozyk* : ap. *rąboa* lub *rąbozyk* 'wyrabujący przereble w czasie połowu ryb', *Szadach* : ap. *szady* 'rozczochrany' Sych V 209-210 z formantem *-och*. Omawiając wybrane nazwiska podwójne na Pomorzu⁴, objaśniłem nazwiska: *Balwiers* : ap. *balwierz* 'fryzjer', *Bur* : ap. *bur*, *gbur* 'bogaty gospodarz', *Dysarz* : ap. *dy-sarz* || *tysarz* 'stolarz' (za Pawłem Smoczyńskim), *Flaka* : ap. *flaka* 'jelito', *Kłoa* : ap. *kłoc* m. in. 'gbur', *Kozik* : ap. *kozik* 'rodzaj noża', *Kraganiński* : ap. *kraganiś* się 'wdrapywać się', *Rybiński* : ap. *rybiński* 'rybak'. W innych artykułach omówiłem nazwiska: *Ceynowa* : ap. *cieniawa* 'blondyn'⁵, *Derdowski* : ap. *dërda* 'osoba wolno stąpająca'⁶, *Litereki* ≠ *Luterski* : ap. *luter* 'ewangelik'⁷ i przygodnie kilka innych w różnych pracach.

W tym artykule pragnę tę podstawę wzbogacić nowymi nazwiskami, by na ich podstawie w zakończeniu przejść do pewnych stwierdzeń bardziej ogólnych. Materiał będę przytaczał w ten sposób, że

² E. B r e z a, *Pochodzenie przydomków szlachty Pomorza Gdańskiego*, Gdańsk 1978, s. głównie 322 i odpowiednie hasła.

³ E. B r e z a, *Ze studiów nad nazwiskami pomorskimi*, "Rocznik Gdański" XXXIX, 1979, z. 1, s. 145-155.

⁴ E. B r e z a, *Nazwiska podwójne na Pomorzu Gdańskim (na podstawie ksiąg sądowych kościelnych)*, "Onomastica" XXIV, 1980, s. 143-160.

⁵ E. B r e z a, *Rodzimość nazwiska Ceynowa w świetle nazw osobowych na -awa oraz niektóre szczegóły dotyczące Floriana Ceynowy i jego rodziny*, "Rocznik Gdański" XXXIX, 1979, z. 2, s. 7-24.

⁶ E. B r e z a, *Pochodzenie nazwiska poety kaszubskiego H. Derdowskiego*, "Język Polski" LVII, 1977, s. 112-114.

⁷ E. B r e z a, *Pomorskie nazwisko Literaki*, "Język Polski" LXI, 1981, s. 73-77. Spis innych artykułów dotyczących nazwisk pomorskich: E. B r e z a, *O nazwisku Majkowski*, "Gdańskie Zeszyty Humanistyczne" XXII, 1979, nr 26, s. 120-121.

po hasle podanym w formie źródłowej bądź etymologicznej, jeśli ona daleko odbiega od formy źródłowej, podam dokumentację danej nazwy, a następnie wskażę na odpowiednie *appellativum*, dokumentując jego znaczenie głównie za Sych, Sych Koc i AJK. Podam też źródła, z których zapisy czerpię, bądź wieś, w której dane nazwisko zapisałem. Dokumentacja odpowiedniego nazwiska nie jest pełna; chodzi mi bowiem o uchwycenie nazwy osobowej, a pośrednio apelatywu, który dał początek danemu przydomkowi, a potem nazwisku.

B e l a: Martha *Bela* 1900, Franz *Bela* 1900 z ks. III par. Wejherowo: kasz. ap. *Bēla* 'blondyn' Sych I 102⁸. Pochodnym nazwiskiem jest *Bellon*: *Bela* + -on, jakie zapisałem na cmentarzu w Pogódkach w byłym pow. kościerskim.

B i g u s: Joseph *Bigus* 1848 WAP z ks. par. Skarszewy s. 69, Anna *Bigus* 1910, Wiktoria *Bigusówna* 1926 WAP z ks. par. Tyłowo w byłym pow. puckim (księga nie paginowana), współczesne nazwisko *Bigue*: ap. *bigus* 'posiekane i usmażone żołądki cielece lub baranie z dodatkiem podrobów'⁹. Znany też wariant *Bigos*: Jacobo *Bigos* 1730 WAP z ks. par. Strzecz s. 134 i pochodny *Bigosik*: Mathias *Bigosik* 1726 ib. s. 101

B r u n y: Marianna de *Bruny* 1787 WAP z ks. par. Miłobądz w byłym pow. tczewskim s. 9, Ewa *Brunowna* 1788 WAP z ks. par. Tyłowo s. 31: ap. *bruni* 'brunatny' Sych I 73 (tu chodziło na pewno o śniadą cerę). Nazwisko *Bruny* zostało niemczone na *Brune*, a potem spolszczone na *Bruna* (oba warianty notowane w XVIII w. w księgach par. Góra w byłym pow. wejherowskim).

B r z ó z k a: Thomas *Brzóska* 1913 WAP z ks. par. Strzecz s. 10, Catharina *Brzósówna* 1752 z ks. par. Swarzewo w byłym pow. puckim, Michael *Brzóska* 1791 z ks. par. Tyłowo s. 44 i współczesne nazwisko *Brzóska*: kasz. ap. *břóska* 'brzoza' Sych I 80. Tu należy wiele nazwisk pochodnych *Brzósowski* lub *Brzósowski*.

B u d n i k: Teresa *Budnik* 1837 z ks. par. Strzelno (nie paginowana), Antonia *Budnik* 1901 WAP z ks. par. Tyłowo: ap. *budnik* 'chłop posiadający chatę i krowę' Sych I 83, ogpół. *budnik* ma inne znaczenie, zob. SJP I 703.

⁸ Por. E. B r e z a, *Nazwiska pomorskie typu Bela, Peta, "Pomerania"* XVI, 1979, nr 2, s. 32-33.

⁹ Por. E. B r e z a, recenzja tomu siódmego *Słownika gwar kaszubskich B. Sychty*, "Rocznik Sławistyczny" XXXIX, 1978, s. 81.

B u l a: Agneta *Bulowna* WAP z ks. par. Strzecz s. 207 : ap. *buła* 'byk' Sych I 88, AJK II 76. Wariantem niemczonym za pomocą sufiksu *-er* jest nazwisko *Buler*: Jacobo *Buler* WAP z ks. par. Kościerzyna s. 50, innym wariantem niemczonym jest forma *Bulman*: Andrzej *Bulman* 1801 z ks. par. Strzelno, Maryanna *Bulman* 1910 WAP z ks. par. Tyłowo. Formą pochodną, utworzoną za pomocą sufiksu *-ek* czy to w sferze apelatywu, czy nomen proprium jest nazwisko *Bulka*: Joannis *Bulka* 1792 WAP z ks. par. Miłobądz s. 34. Justina *Bulkowa* 1747 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 18 : ap. *bułka* 'byk' Sych I 88. Innym wariantem pochodnym, utworzonym za pomocą sufiksu *-ak* od nazwiska *Bulka* jest *Bulezak*: Ewa *Bulezakowa* 1719 WAP z ks. par. Strzecz s. 45, Josef *Bultschok* 1893 z ks. par. Wejherowo s. 3, por. też *Bulcāk* 'rodowe nazwisko kaszubskie' Sych I 89.

B u r k a: Laurenty *Burka* 1753 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 85 : ap. *burka* 'długi, obszerny płaszcz na watolinie, wkładany niekiedy na drugi zwyczajny płaszcz' Sych I 93. Formą pochodną patronimiczną jest nazwisko *Burkiewicz* lub *Burkowicz*: Laurenti *Burkowicz* 1750 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 49, Laurenti *Burkiewicz* 1756 ib. s. 110, Marianna *Burkiewiczówna* 1789 WAP z ks. par. Miłobądz s. 18. Innym wariantem pochodnym utworzonym za pomocą sufiksu *-in* jest *Burkin*: Friderica *Burkin* 1800 WAP z ks. par. Miłobądz s. 93. Nazwisko *Burka* bywało niemczone przez wymianę wygłosowego *-a* na *-e*: Daniel *Burke* 1798 WAP z ks. par. Miłobądz s. 77.

B u r o c h: Catharina *Burochowna* 1732 WAP z ks. par. Strzecz s. 158 : ap. *buroch* 'dawna nazwa wołu maści burej' Sych I 93¹⁰. Może to być derywat od ap. *bury* czy n. os. *Bury*, często notowanej na Pomorzu, np. Jacobi *Bury* 1748 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 35, Marianna *Bura* 1822 WAP z ks. par. Miłobądz s. 11.

B u z a n: Carolina *Buzan* 1897 z ks. par. Wejherowo s. 20 : ap. *buzan* 'chłopak, wyrostek, łobuz' Sych I 96-97.

C h ó j k a: Michaela *Choyka* 1785 WAP z ks. par. Tyłowo s. 22 : ap. *chójka* 'sosna', 'jakiegokolwiek drzewo' Sych II 45.

C u d o: Władysław *Cudo* 1933 WAP z ks. par. Tyłowo : ogpól. ap. *cud* i *cudo*, kasz. tylko *cud* Sych I 141; na Kociewiu znane

¹⁰ Por. Z. B r o c k i, *Kasz. Ziemiońska, literac. zimmica* 'Limanda limanda', "Język Polski" LV, 1975, s. 375-377.

nazwisko *Culnik* odpowiedniego ap. nie ma ani na Kaszubach, ani na Kociewiu.

C y c: Christina *Cyszczowna* 1792 WAP z ks. par. Tyłowo, Catharina *Cyszczowa* 1794 ib. 65 : ap. *oys*, kasz. *ośo* 'piers kobiety' Sych I 117.

D e p t a: Pauli *Depta* 1792 WAP z ks. par. Miłobądz s. 31, Barbara *Deptowna* 1797 ib. 70 : ap. *depta* 'guzdraża' Sych I 198.

D e t k: Pauli *Detka* 1729 z ks. par. Swarzewo (nie paginowanej) w byłym pow. puckim : ap. *dëtk* 'drobny pieniądz' Sych I 208 z dolnoniem. *düttke* Hinze 166-167.

D r a w c: Joanna *Drawo* 1775 WAP z ks. par. Tyłowo s. 25, Michael *Drawo* 1800 ib. 75, Marianna *Drawoka* ib. 75, Helene *Drawe* 1895 z ks. par. Wejherowo s. 95 : kasz. ap. *dravi* 'szybki' Sych I 236 z formantem *-ec*.

D u r a: Catharina *Durowna* 1729 WAP z ks. par. Strzecz s. 26 : ap. *dura* 'dziura'.

G a j d a: Catharina *Gaidzina* 1713 WAP z ks. par. Strzecz s. 8, Marianna *Gaydowoszowska* 1797 WAP z ks. par. Miłobądz s. 74, Maryanna *Gaydówna* 1800 ib. 100 : ap. *gajda* 'długa noga', 'gruba gałąź', 'dryblas, drągal' Sych I 299, ogpól. *gajda* 'ludowy instrument muzyczny, dęty' SJP II 1018.

G a p a, G l a p a: Joh. *Gapa* koniec XVIII w. z Liniewa w byłym pow. kościerskim IK, Stefan *Glapa* 1933 WAP z ks. par. Tyłowo : ap. *gapa* 'wrona' Sych I 301. Formą pochodną jest nazwisko *Capikowski*: Barbara *Capikowska* 1787 WAP z ks. par. Miłobądz s. 9.

G i b a s: *Gibas* na cmentarzu par. Pogódki w byłym pow. kościerskim : ap. *gibas* 'człowiek wysoki, smukły' Sych I 399 ≠ ap. *gibac* 'giąć' ib. 400.

G o r g o l: *Gorgol* z cmentarza par. Konarzyny w byłym pow. kościerskim : kasz. ap. *gorgolëc* 'stękać, jęczeć, narzekać' Sych I 342, Br 151 ma *gorgolid się* 'mrużyć', Sł I 320 *gorgolid się* 'narzekać, fukać, nadymać się' stpól. XVII-XVIII.

G r u l k: Jakub *Grułk* 1763 z ks. III par. Liszkowo w byłym pow. wyrzyskim w WAP w Bydgoszczy i pochodne nazwisko *Grułkowski* z Wdzydz w byłym pow. kościerskim i z cmentarza par. St. Kiszewa w tymże powiecie : ap. *grułka* 'narzędzie drewniane w postaci dużej gracy do wyjmowania węgla z pieca chlebowego, kociuba' Sych I 359-360.

H a l b a: Jacobi *Halba*, Dorothea de *Halby* 1790 WAP z ks.

par. Miłobądz s. 9, 21, Casimirus *Halba* 1790 ib. 25 : ap. *halba* 'pół litra wódki' Sych Koc II 35, znane mi też z Borów Tucholskich.

J a r m u ż: Christiani *Jarmusz* 1722 WAP z ks. par. Strzecz s. 70 : ap. *jarmuż* 'liście od brukwi' Sych II 82. Pochodnym nazwiskiem jest *Jarmużnik* Christophori *Jarmużnik* 1723 ib. 82.

J a ż d ż: Josephi *Jaszos* 1747 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 22 : ap. *jażż* 'jazgarz, jersz, Acerina cernua' Sych II 89. Częste jest nazwisko wtórne *Jażdżewski*, np. Dorothea *Jażdżewka* 1824 WAP z ks. par. Skarszewy s. 15, skracane do formy *Jażdż*, por. Sych I. c.

J a s t r o c h: *Jastroch* z cmentarza par. Pogódki : ap. *jastrosz* 'wół maści czarnobiałej', 'jastrząb' Sych II 86, por. hasło *Buroch*.

K a m y s z e k: gbur Jerzy *Kamiesskie* 1686 (ze St. Barkoczyna w byłym pow. kościerskim) F XXXIX 123 : kasz. ap. *kamiśk* 'kamyk, kamyczek' Sych II 128; nazwisko zostało zmienione przez odwrócenie polskiego sufiksu *-ek* na dolnoniemiecki *-ke*.

K i p a, K i p k a: Jacob *Kipka* 1727 z ks. par. Wejherowo s. 4, nazwisko *Kipa* znane mi z Kościerzyny : ap. *kipa*, *Kipka* 'duży kosz z łyka z dnem półokrągłym bez pałaka', *Kipka* 'dem. od *Kipa*' Sych II 325.

K l a p e r: *Klaper*, nazwisko znane mi z Kościerzyny : ap. *klaper* 'obdartus, obszarpaniec' Sych VII 116.

K l a t: Laurentius *Klata* 1717, Ermuta *Klatowa* 1717 WAP z ks. par. Strzecz s. 19, 31, Jacobus *Klatt* 1798 WAP z ks. par. Miłobądz s. 81 : ap. *klat*, częściej *klatš*, *-óv*, pogardliwie o włosach 'kudły' Sych II 158 ≠ środkowo-dolno-niemieckie *klatts* 'Fetzen' Hinze 267.

K l e w e r: Petri *Kliwer* 1718 WAP z ks. par. Strzecz s. 38, Petri *Klewer* 1720 ib. 55, Marianna *Klewerka* 1726 ib. 102 : ap. *klëver* 'koniczyna' ≠ dolnoniemieckie *klëver* Hinze 268.

K l u k a: Adami *Kluka* 1816 WAP z ks. par. Skarszewy s. 4, Jacobi *Kluka* 1822 ib. 12, Eva *Klukowna* 1815 z ks. par. Strzelno : ap. *kluka* 'laska sołecka', 'niekształtny nos' Sych II 171.

K n a p i k, K n o p i k: Joh. *Knappiok* koniec XVIII w. (Krósewo w byłym pow. kościerskim) IK, dziś w tej wsi nazwisko *Knopik* : kasz. ap. *knâp* 'chłopiec', *knâpik* 'chłopczyk' Sych II 177-178, por. też Sł II 284. Pochodne nazwisko to *Knapiński*, np.

Bart. *Knapinski* koniec XVIII w. (Dziemiany w byłym pow. kościerskim) IK.

K n e p e l, *K n e w e l*: Mich. *Knippel* koniec XVIII w. (Kobyłe w byłym pow. kościerskim) IK, Marianna *Knewelka* 1722 WAP z ks. par. Strzecz s. 70 : ap. *knäpel* 'kawał drewna', zwykle pl. *knäple* 'chrust' Sych II 178 ≠ średnio-dolno-niemieckie *knup(p)el* 'Knüppel' Hinze 273. W wariancie *Knewel* mamy oboczność *b* : *v*.

K o l i Ń s k i: *Koliński*, nazwisko znane w Dziemianach, Lipuszu, Czarlinie byłym pow. kościerskim, zanotowałem też na nagrobku cmentarza par. St. Kiszewa w tymże powiecie : ap. *kolińo* 'sporek polny, Spargula arvensis' Sych II 189 z formantem *-ski*.

K o ł p: Elżbieta *Kołp* 1848, Marianna *Kołpin* 1849 z ks. par. Strzelno : ap. *kālp* 'łabędź' Sych II 123. Wariant *Kołpin* jest formacją pochodną utworzoną za pomocą sufiksu *-in*, por. też nazwisko *Kołpin* lub *Kiełpin* notowane na Pomorzu.

K o m k a: Adam *Komka* 1729, Adamo *Kqmka* 1744, Catharina *Kom-ożyna* 1749, Catharina *Komkowma* 1734 - wszystko z ks. par. Swarzewo : ap. *kōmka* 'ława pod piecem' Sych II 193. Znane też nazwisko pochodne *Komkowski*; *Kumkowski*, np. w Mirachowie w byłym pow. kartuskim.

K o s z n i k i *K o ś n i k*: Georgio *Kosnik* et Anna, Marianna *Kosnikowa* 1749, Christina *Kosnikowma* 1747 z ks. par. Kościerzyna przechowywanej w WAP w Gdańsku s. 23, 44, Joannis *Ko-sznik* 1753 ib. 88, Andreas *Kosnik* 1838 WAP z ks. par. Skarszewy s. 37, Auguste *Kosohnik* 1902 z ks. par. Wejherowo : ap. *kośnik* 'koszykarz' Sych II 214 i ap. *kośnik* 'kosiarz' Sych II 211. Wskutek kaszubienia i mieszania szeregu syczącego (*s*) z szumiącym (*š*) często nie sposób rozpoznać pierwotnej formy. SJP kwalifikuje *kośnik* jako gw., a ap. *kosanik* w ogóle brak.

K r e p e l: Georgius *Krepel* 1791, Christina *Krepelka* 1794, Christina *Kreplowa* 1799 z ks. par. Tyłowo z WAP w Gdańsku : ap. *krepel* 'kaleka, niedołąga' Sych II 249 ≠ niem. *Krüppel*.

K r u s: gbur Martin *Krus* 1686 (St. Barkoczyn w byłym pow. kościerskim) F XXXIX 123 : ap. *krus* 'kędzierzawy' ≠ dolnoniem. *krūs* 'ts.'.

K r u s z k a: Georgij *Kruszka* 1721 WAP z ks. par. Strzecz s. 64 : ap. *krēška* 'grusza' Sych II 250.

F r y z e l: *Kryszel*, nazwisko znane z Dziemian w byłym pow.

kościerskim : ap. *Krizel* 'wir kurzu na drodze' AJK IV 213, prze-
nośnie także o 'człowieku ruchliwym i podróżującym' ib.

K u l a s: Apolonia *Kulas* 1832 z ks. par. Miłobądz s. 30 :
ap. *kulas* 'człowiek chromy, kulawy' Sych VII 141.

K u l i n g: Jacob *Kuling* 1837 z ks. par. Strzelno, Julius
Kulling 1881 WAP z ks. par. Tyłowo : ap. *kuling* 'kania' Sych II
296.

K u r: Katarzyna *Kur* 1846 z ks. par. Strzelno : ap. *kur* 'ko-
gut'. SJP kwalifikuje jako książk. i reg.

K u ż e l: Józef *Kužel* 1840 z ks. par. Strzelno : ap. *kužel*
m. in. 'człowiek małego wzrostu, dziecko lichy rosnące, karzeł'
Sych II 311.

M a g u l a: Joannis *Magula* 1716 WAP z ks. par. Strzecz s.
29, Bolesław *Magulski* 1928 WAP z ks. par. Tyłowo : ap. *nagula*
'człowiek bez majątku' Sych III 182 z eufemistycznym m.

M a n i a: Anton *Mania* 1894 z ks. par. Wejherowo s. 132 :
ap. *mańa* 'mańkut' Sych III 37, znane też wielu innym gwarom AJK
V 210.

M e r m e l a: *Mermela*, nazwisko notowane na nagrobku cmen-
tarza par. Wysin w byłym pow. kościerskim : ap. *mërma* m. in. 'war-
ga, usta człowieka' Sych III 74.

M i e l e w c z y k: *Mielewczyk*, nazwisko znane mi z Koście-
rzyny i z kilku wsi w tym powiecie, por. też Sych III 159 : ap.
+ *melewčyk* 'pomocnik młynarza, młynarczyk' Sych l. c.

M i ę t k i: *Miętki*, nazwisko znane z Dziemian i Stawisk w
byłym pow. kościerskim, *Mientki* na nagrobku cmentarnym par. St.
Kiszewa, Christian *Mientke* koniec XVIII w. (Rów) IK i r. 1865
na mapie katastralnej tej wsi : ap. *miętki* i *mitki* 'miękki' Sych
III 152, 167.

M i n d a: Jacobus *Minda* 1749 z ks. par. Swarzewo : ap. *minda*
'mańkut' Sych III 171.

M o k w a: *Mokwa*, nazwisko to notowałem w Kościerzynie i na
nagrobku cmentarzy St. Kiszewy i Konarzyn : ap. *mokwa* 'słota',
'trzęsawisko', 'kobieta rozpustna', 'brudaska' Sych III 101, por.
mokwa 'pluta' Br 343.

M u l k o w s k i: Bauer Michael *Mulkowski* (St. Kiszewa) z
końca XVIII w. IK : kasz. ap. *mulk* 'sympatia', 'narzeczony, na-
ręczona' Sych III 137 z formantem -owaki.

M u t k a: Ernestus *Mutka* 1755 WAP z ks. par. Tyłowo s. 3,

Marta *Mutke* 1895 ib. : ap. *mutka* 'jakakolwiek mała rvba' Sych III 144.

M u z a, M u ż a: Andrea *Musa* 1730 z ks. par. Swarzewo, Marianna *Musa* 1842 WAP z ks. par. Skarszewy; poza tym częste nazwisko *Musa* i *Muża* w Puckiem : ap. *muża* 'krówka', 'kobieta tęga, otyła', 'dziewczyna z przyczesanymi gładko włosami' Sych III 147, Lorentz w Pomoranisches Wörterbuch objaśnia jako 'ein toller Mensch'.

M y g a: Joannes *Miga* 1732, Joannes *Myga* 1729 z ks. par. Swarzewo : ap. *męga* 'komar' Sych III 67 z dolnoniem. *Migge* lub *Migge* AJK III 39.

N a j e k: Elisabeth *Naykowna* 1756 z ks. par. Tyłowo s. 23 : kasz. ap. *naj* 'nasz' + -ek.

O l s z k a: Adami *Oleska* 1719 WAP z ks. par. Strzecz s. 45, Adalberti *Olska* 1747 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 22 : ap. *ólśka* 'olcha' Sych III 318.

P a r p a t: Jacobus *Parpat* 1788, Anna *Parpatowa* 1788 WAP z ks. par. Miłobądz : ap. + *parpac* 'paproć' Sych IV 34.

P e n k a: *Penka*, nazwisko zapisane na cmentarzu par. Grabowo w byłym pow. kościerskim : ap. *pänka* 'penis' Sych IV 55.

P i p a, P i p k a: Regina *Pipina*, Alberti *Pipa* 1712 WAP z ks. par. Strzecz s. 1, Joannes *Pipka* 1712 ib. 1, *Pipka* 'nazwisko kaszubskie' Sych IV 278, zmienione na *Piepka*, a ta postać spolszczona na *Piepka*, por. nazwisko pisarza kaszubskiego Jana *Piepki* - od ap. *pipa* 'fajka', także 'genitalia' i ap. *pipka* 'fujarka, piszczałka', też 'genitalia' Sych IV 277. Pochodnym nazwiskiem jest *Pipkowski*: Paulus *Pipkowski* 1731 WAP z ks. par. Strzecz s. 142.

P l e w k a: Marianna *Plewka* 1797 WAP z ks. par. Miłobądz s. 73 : ap. *plëwka* pogardl. 'chłop, wieśniak małorolny' Sych IV 78.

P u p a: Andreas *Pupa* 1713 WAP z ks. par. Strzecz s. 7, Elisabetha *Pupa* 1789 WAP z ks. par. Tyłowo s. 42 : ap. *pupa* 'lalka', 'niemowlę' Sych IV 223 z niem. *Puppe*.

S k o c z e k: Laurenty *Skoczek* 1752 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 78, Petro *Skoczek* 1791 WAP z ks. par. Miłobądz s. 28 : ap. *skoðk* 'konik polny, świerszcz, Gryllus' Sych V 53. Pochodnym nazwiskiem jest *Skoczowski*: leman Andrzej *Skoczowski* 1686 F XXXIX 115.

S k o m e r: Joannis *Skomer* 1789, Barbara *Skomrowna* 1797, Jo-

annis *Skuner* 1800 - wszystko z WAP z ks. par. Miłobądz s. 27, 74, 97 : ap. *skoma* 'apetyt', *skómk* 'apetyt' Sych V 54 z formantem -er.

S k w i e r c z: Mathias *Skwieroz* 1744 z ks. par. Swarzewo, *SkwérŃ* 'rodowe nazwisko kaszubskie' Sych V 69 : kasz. ap. *skwérŃ* 'świerszcz, Gryllus', 'małańskie jajko kury' Sych V 69.

S m u k a ł (a): Henryk *Smukał* 1926 WAP z ks. par. Tyłowo : ap. *smukała* 'mężczyzna zalecający się kobietom przez głaskanie ich po twarzy' Sych V 104.

S t a r k: Peter *Stark*, Christ. *Starka* (ze wsi Bukowiec) koniec XVIII w. IK, Jan *Starka* (z Kościerzyny i z Liniewa) Ib. : ap. *stark* 'dziadek, teść' Sych V 154.

S w a k: gbur Jan *Swak* (z Lipusza) 1686 F XXXIX 113 : ap. + *swák* 'zswagler', 'swat', 'kolega' Sych V 189, por. *swak* 'szwagier' Br 527.

S z c z u k a: Joannis *Szozuka* 1751 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 64 : ap. *ščŃka* 'szczupak' Sych V 233, SJP *szozuka* daw.

S z m e d l e s i podobne: Christina *Smedlesowna* 1795, Christina *Smedlesowa* 1798 WAP z ks. par. Tyłowo s. 65, 70, Matia *Snidles* 1736 WAP z ks. par. Strzecz s. 181 : ap. *smědlěs* 'rodzaj struga' Sych V 96, por. Słów 162-163.

S z o r c: nob. Joannes *Schorts*, capitaneus im Kieschaw 1570 ZDz 133 : ap. *šora* 'duży fartuch do pasa, ochraniający sukienkę podczas pracy' Sych V 280 z niem. *Schürze*.

S z p e k: Georgio *Szpek* 1760 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 140 : ap. *špek* 'słonina' z niem. *Speck* Hinze 453.

S z u r: Alberti *Szur* 1713 WAP z ks. par. Strzecz s. 12, Anna *Szur* z ks. par. Wejherowo s. 65 : ap. *šur* 'smarkacz' Sych V 308.

W ę s i o r a: *Węsiora*, nazwisko zapisane na cmentarzu par. Grabowo w byłym pow. kościerskim : kasz. ap. *wąsora* 'wąsal'.

W r u k: pracowitemu Jakubowi *Wrukowi* (z Szenajdy) 1713 F XXXIX 191, Michaelis *Wruk* 1747 WAP z ks. par. Kościerzyna s. 15 : ap. *wruk* 'brukiew' AJK III 91, Sych VI 106, nadto 'stary mężczyzna, zwłaszcza nieżonaty' i 'drzewo nie nadające się do obróbki'.

Przedstawiłem wyżej 77 (poza już opracowanymi) nowych nazwisk, pochodzących od dialektyzmów. Materiał, choć szczupły, ma cha-

rakter różnorodny. Znalazły się tu nazwiska, mające za podstawę:

1) apelatywa ściśle pomorskie: *Bela, Buła, Burka, Buroch, Bursan, Depta, Drawo, Gibas, Grulk, Jałdź, Jastroch, Klaper, Kluka, Kolirski, Komka, Kosznik, Kryszel, Kułing, Kuśel, Magula, Mutka, Merncla, Mielwozyk, Minda, Mulkowski Muśa (Musa), Myga, Najek, Ponka, Plewka, Skoczek, Skomar, Smukała, Szur, Wąsiora, Wruk;*

2) apelatywa właściwe też niektórym innym gwarom: *Chójka, Cyc, Dura, Gapa, Kruska, Kulas, Kur, Mania, Pipa, Skużerna, Stark;*

3) apelatywa występujące na terenach poddanych wpływom języka niemieckiego: *Bruny, Halba, Kipa, Klat, Klewer, Knapel, Krepel, Krus, Pupa, Szmedles, Szoro, Szpek;*

4) zleksykalizowane warianty apelatywów ogólnopolskich: *Bigus, Brzózka, Dura, Kamyszek, Kruska, Miętki, Olska, Parpat;*

5) wyrazy znane językowi ogólnopolskiemu, ale mające na Pomorzu inne znaczenie: *Budnik, Gajda.*

Niektóre apelatywa, tkwiące w omówionych antroponimach, mają charakter archaizmów, przechowywanych w gwarze: *Cudo, Gargol, Jar-muś, Knapik, Kołp (Kiełp), Kur, Mokwa, Swak, Szozuka.*

Już ten zestaw nazwisk, z których część mogła wystąpić w kilku wyróżnionych grupach, pokazuje, jak silnie antroponimia związana jest z dialektologią, w tym też z dialektologią historyczną. Omówione nazwiska pozwalają stwierdzić występowanie niektórych dialektyzmów na określonych obszarach, obecność pewnych wariantów słowotwórczych (*Kamyszek*), archaicznych postaci fonetycznych (*Ptash* czy *Ptak*); wreszcie materiał antroponimiczny pozwala odtwarzać niektóre nie istniejące już dziś w gwarze apelatywa. Na przykład dość częste nazwisko *Kopersmyt*: Catharina *Kopersametowa* 1738 WAP z ks. par. Strzepcz s. 187, Jacobo *Kopersmytt* 1747 z ks. par. Swarzewo pozwala wysunąć przypuszczenie, że istniało odnośne appellativum na oznaczenie 'kowala produkującego wyroby z miedzi' z niem. *Kupferschmied*, por. *kopersatych* i *kopersas* Sł II 458.

Nie zawsze jednak łatwo daje się ustalić kierunek relacji: nomen appellativum $\approx$ nomen proprium czy też odwrotnie: nomen proprium $\approx$ nomen appellativum, czyli inaczej mówiąc: trudno niekiedy jednoznacznie określić, czy mamy do czynienia z onimizacją odnośnego apelatywu (jak w wypadku *lis* $\approx$ *lis*), czy też z proce-

sem apelatywizacji odnośnego nomen proprium¹¹. Dokładniej ten problem będzie można wyświetlić po opracowaniu antroponimii pomorskiej i polskiej. Wtedy też wyłonią się nowe zagadnienia, które dadzą się rozwiązać przy tym opracowaniu albo będą mogły stanowić przedmiot dalszych badań.

ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW

- AJK - Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, oprac. w Zakładzie (Instytucie) Słowianoznawstwa PAN, red. Z. Stieber (z. 1-6) i H. Popowska-Taborska (z. 7-15) Wrocław 1964-1978.
- Br - A. B r u c k n e r, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1927.
- F XXXIX - Inwentarze starostw puckiego i kościerskiego z XVII w., "Fontes" XXXIX, 1954.
- Hinze - F. H i n z e, Wörterbuch und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Pomoranischen (Kaschubischen), Berlin 1965.
- IK - Księga inwentarzowa map katastralnych z wykazem ludności zamieszkującej daną wieś pod koniec XVIII w. w byłym pow. kościerskim (u państwa Sydowów w Pościerzynie).
- Sł - F. S ł a w s k i, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków od 1952 r.
- Słow - E. B r e z a, Słownictwo rękopiśmiennych ksiąg sądowych kościerskich z XVI-XVIII w., "Gdańskie Studia Językoznawcze" II, 1978, s. 115-178.
- Sych - B. S y c h t a, Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej, t. 1-7, Wrocław 1967-1976.
- Sych Koc - B. S y c h t a, Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej, t. 1-2, Wrocław 1980.
- WAP - Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Gdańsku, skąd wyzyskuje księgi metrykalne z zespołu akt kościołów katolickich woj. gdańskiego, sygn. 1254 III (inne wyzyskiwane do tego artykułu księgi kościelne pochodzą z odpowiednich archiwów parafialnych).

¹¹ H. P o p o w s k a - T a b o r s k a (Najstarsza warstwa kaszubskich dialektyzmów leksykalnych, [w:] Konferencja Pomorska (1978), Wrocław 1979, s. 37-38) np. twierdzi, że kasz. ap. *bazmëra* 'flegmatyk' i inne oraz *boguś* i inne dały początek odpowiednim nazwom osobowym. Co do niektórych przykładów wydaje mi się, że zaszedł tu odwrotny proces: te nazwy osobowe uległy po prostu apelatywizacji.

ZDz - Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Źródła dziejowe, red. I. T. Baranowski, t. 12, Prusy Królewskie, Warszawa 1911.

Uniwersytet Gdański

Edward Breza

POMERANIAN SURNAMES DERIVED FROM LEXICAL DIALECTISMS

In the introduction the author presents some Pomeranian surnames described earlier in various works. The present paper includes 77 surnames derived from lexical dialectisms. There are among them names obtained from uniquely Pomeranian common words (e.g. *Bela* from ap. *ĕla* 'blondhaired'), from words occurring also in other dialects (e.g. *Mania* : ap. *manja* 'left-handed'), from appellatives borrowed from German (e.g. *Szpek* : ap. *szpek* 'bacon' - Germ. *Speck*), from lexicalized variants of common Polish words (e.g. *Dura* : ap. *dura* 'dziura - a hole') etc.

The described surnames exhibit a close connection between anthroponymy and dialectology, especially historical dialectology.